

СВЕТОСАВСКА ПРОСВЕТА У ДЕЛИМА АВЕ ЈУСТИНА ЋЕЛИЈСКОГ ¹

Ваше Преосвештенство, браћо Свештеници и Свештеномонаси, драга у Христу Богочовеку браћо и сестре – ПОМАЖЕ ВАМ БОГ И ДОБРО ВЕЧЕ !

Најпре бих желео да се захвалим организаторима ове вечерашње свечаности на указаној части и поверењу да ове године, по већ устаљеној традицији отварања академије свечаним словом - светосавском беседом, мени, најмлађем и најмањем међу браћом, дарују реч да вечерас говорим о узвишеном лику – личности и делу нашег српског Првојерарха, Апостола, Просветитеља и Светитеља, светом Сави Немањићу.

Као што је већ свима нама познато, много је до сада говорено и писано о светом Сави, многе су академије, беседе, студије и дела посвећена његовом лику, па је већ много тога речено, много тога познато, али - за дивно чудо! - још увек не сасвим исцрпљено, па још увек остаје места, простора за нове коментаре, нове беседе, које црпе своју креативну, мисаону снагу из сфере сусрета са његовим светитељством, дакле, са његовом светошћу, која је, по својој природи преображеној, обоженој, већ неисцрпна ризница блага, јер је сва сједињена са Богом, сва у Богу, а као таква сва вечна и непролазна.

Због овога смо решили да се обратимо, уз Божију помоћ, једном таквом не тако давном искуству и сазнању, једног светитеља и новог српског Просветитеља – преп. Јустина Ћелијског. Да уз помоћ његову проширимо своје видике сазнања о светом Сави, и на тај начин покушамо да промуцамо неколико речи о његовом узвишеном лику.

Вечерашња тема која гласи: СВЕТОСАВСКА ПРОСВЕТА У ДЕЛИМА АВЕ ЈУСТИНА ЋЕЛИЈСКОГ сама собом прејудицира разматрање теме просвете, и то: из једне Светосавске перцепције.

Просвета - одувек је била, јесте и биће, једна од најважнијих сфера, саставних и интегралних делова православне хришћанске антропологије, а исто тако и свељудске, свечовечанске антропологије. Ово због тога што она поседује моћ обликовања човека, опредељивања човека, трасирања пута човеку, она се пружа до амбисних дубина његовог бића, до програма његовог бића, она се дотиче највртоглавијег уникатног дара његовог, дакле, његове слободе, његових потенција, клица, које садрже у себи императив његовог бића.

¹ Беседа на свечаној академији у част Светог Саве, одржана у Ваљево 25. јануара 2012. г.

Из овог разлога тема просвете је увек актуелна, увек важна, и Јустиновски све-важна.

Будући да је наша вечерашња тема овако формулисана, дакле подразумева сагледавање светосавске просвете кроз рецепцију дела преп. Јустина Ћелијског, ми ћемо се управо осврнути на Јустинов корпус мисли на ову тему и покушати да дођемо до неких закључака.

Оно што првенствено треба да знамо јесте то да су дела нашег новопросијавшег Светитеља, о. Јустина Ћелијског, уникатан бисер, уникатан продужетак дела светог Саве Српског. Јустинова дела обнављају – ренесансирају - у нашој свести, у нашем духу, онај правац – пут који је прокрчио свети Сава нашем народном бићу, јер су његова дела у целини својом садржином и поруком - светосавска.

Ово је тако јер је Јустин својим светоотачким животом зашао у стихију логике светосавске мисли, светосавског живљења, а тиме спознао његову праву и бесмртну вредности. О овој тајанственој законитости познања и сазнања, сведочи Светоотачко искуство Цркве.

Многи су писали о лику и делу светог Саве, али нису познавали светог Саву, то јест, без обзира на сву своју ерудицију, научну стручност у области изучавања средњевековне книжевности, укључујући и дела светог Саве, њихови коментари о светом Сави и његовом делу, због, већ наведеног, гносеолошког – познајног хендикепа, који се састојао у једнодимензионалном пасивно-литературном приступу, остају непрецизни, мањкави у својој оцени.

Они нису могли ни чути ни осетити дух и динамизам просветитељства светог Саве, због овога га нису могли разумети. Јер дух духа препознаје, то је вечна законитост у овоме свету, па и у небеском. Слично – сличним, подобно – подобним.

Због овога се вечерас обраћамо о. Јустину и његовом виђењу и тумачењу просветитељског дела светог Саве. Јер је он, као онај који је зашао у стихију светосавља и његове просвете, најпризванији да говори о њој, да нам саопшти поруку просвете светог Саве, упућене како нашем роду, тако преко нас и целоме свету.

У делима о. Јустина нигде јасније не долази до изражаја његово виђење светосавске философије живота и њене просвете него као што је то у његовој критици западноевропског хуманизма и његове просвете. Ова критика се већ појављује у његовим студентским публикацијама на Оксфорду, дакле беседама, затим у

његовом раду о Достојевском. Такође у међуратним годинама, као и у послератним и најпознијим, пророчки надахнутим беседама о светом Сави.

Кроз ову критику Јустинову открива се и истина о његовом светосавском виђењу просвете, дакле бриге о човеку, о његовом назначењу, о правим вредностима, непролазним, бесмртним, о тајанственим законитостима творевине Божије, као и смисла постојања.

Када приступимо анализи ове Јустинове критике са упоредним освртом на његово учење о светосавској просвети, ми долазимо до закључка да је Јустинова примарна брига била сва у томе како, на који начин, приступити довршењу човека, али увек и свагда у његовом најдубљем онтолошком смислу.

Просвета се у ствари и заснива на овој проблематици, дакле - довршењу човека. Дакле, сама реч просвета открива нам истину о томе да је човек недовршен, односно неусавршен, да га треба усавршити и довршити - просветити. Дакле, етимологија речи нам открива природу проблематике, која је сва у дубокој онтологији човековог бића и сазнања.

Просвета, као појам по себи, по о. Јустину подразумева врсту раста, формирања, обликовања у нешто *друго* од оног што човек у датом моменту јесте. То друго јесте у ствари оно прво, односно оно што човек треба да буде, што је у стварању призван да буде. Потреба за човековим узрастањем је ствар јасна – евидентна. Она је иманентна његовом бићу, сазданом по образу Божијем, и са задатком узрастања – усавршавања, стицања подобја, и то: својим слободним учешћем у Божијој замисли, Божијем промислу. Човек је биће коме је заповеђено да постане бог по благодати, дакле да се усавршава, да расте како ап. Павле каже: „у меру раста висине Христове“, или по Богочовеку: „да буде савршен као што је савршен Отац Небески“. Дакле, од самог почетка човек по унутарњем осећању своје вокације стреми ка реализацији овог призива.

Дакле, без обзира на то, да ли би човек пао или не, човек би се усавршавао, растао и просвећивао благодатним животом у Рају, који би могао да се дефинише као живот: у Богу и са Богом. Ово о. Јустин, устима свете Цркве, јасно сведочи у својим делима.

Међутим, после пада то усавршавање је постало компликованије за човека, тиме што је човек својом слободом, дакле актом своје слободне воље, изабрао свој, сопствени, модус усавршавања и довршења, а он је био у: изолацији од Бога - дакле он је себе удаљио од началног плана Божијег, промисла Божијег, и усме-

рио остварење своје назначености инертним, индивидуалистичким, солипсичким путем. Не у општењу са Богом, у причешћивању са Богом, већ у самопоклоњењу, самоостварењу, што је сасвим противприродно човеку, а као такво и деструктивно.

Управо овај први акт, у коме се човек окреће себи, о. Јустин назива првим хуманизмом, дакле = разумо-човеко-поклоњењем.

Ово метанисање пред рациом, непогрешивом разуму човековом, просвећеном чисто људском, тварном енергијом, чисто интелектуалном, без присуства нетварне енергије Божије - благодати Божије, као соли без које разум може да обљутави, да се поквари, почело је да се манифестује кроз векове, и то: постепено обликујући, пројављујући своје лице, кроз разне хуманизме, која су можда била човекољубива у својој тежњи и жељи, али по својој суштини, која се пројавила и пројављује у пракси, показала су се као деструктивна по човека, јер су одвојена од вечног Добра = Бога, остала без аутентичног добра у себи, без Господара добра и добара, а на тај начин изгубила су свој компас добра, и почела да еманирају плодове свог, искривљеног, схватања хоминизираниог добра, дакле чисто човечанског добра, чији плодови се и данас кушају као и у време о. Јустина.

Овакав хуманизам је развио и своју философију просвете према којој о. Јустин није могао да остане равнодушан. А она је гласила: **ЧОВЕК ЈЕ ЈЕДИНИ БОГ И НЕМА ДРУГОГ БОГА ОСИМ ЊЕГА! ОН ЈЕ МЕРИЛО СВЕГА, ОН ЈЕ ХУМАН ИАКО НА РАЧУН ЊЕГОВЕ ХУМАНОСТИ ТЕКУ РЕКЕ ЉУДСКЕ КРВИ!**

Дакле, овакву философију просвете, у којој човек постепено мења или боље рећи деформише у себи сазнање о правим вредностима, о истинској просвети човека, његовог раста и довршења, о. Јустин није штедео својом, можда понекад и жестоком критиком, али критиком која је била сва у распетој љубави, сва у саосећању, сва у састрадавању, сва у љубави за палим човеком.

Требамо овде нагласити да о. Јустин није био европомрзац, да његова критика није била основана на ксенофобији, на мржњи, већ, парадоксално за пали ум човеков, на љубави према европском човеку, који је својим богоборством, свесним или несвесним, само себи шкодио.

Његова љубав није штедела оно што је лажно и деструктивно за човека. Због овога Јустин устаје у борбу са такозваном модерном и хуманом просветом, олицетвореној, код њега, у западно-европској; иако је имала и ширу имплементацију.

цију, дакле олицетворявала је дух богоборства и човекопоклонства који се по највише пројављивао у западној култури, философији – код њених мислилаца, дакле у западној просвети – науци, која је човека потпуно оземљивала, анимализирала, механизирала, и тако сузила, умртвила, ограничила и везала за оно што је пролазно и безвредно: хлеб и игре, тело и само тело, земља и само земља, хедонизам, тело-латрија, потрошња - комерцијализам, себичлук, елитизам, индивидуализам који води у егоизам, дакле - лажни живот, који човека на крају лишавала исконског знања, истинске просвете, резултирајући у: не-довршењу, непросвећењу човека. Ово је и савремена пројекција европског или боље рећи сваког друштва које негира вечну и бесмртну вредност човекову, његове богочовечанске атрибуте и потенције.

Ако погледамо ово што се данас манифестује у западном друштву, у Европи и шире, па и код нас који се све више едукујемо, а све мање образујемо, видећемо да је тај дух, који влада позорницом светском, дух које Јеванђеље назива: „*духом овога света*“, а тај дух је у ствари дух палог анђела, дакле, богоборачки и богоклеветнички, богоотпаднички, што и етимолошки одговара његовом имену и пројављењу, а на крају и човекоборачки, јер борба против Бога је у ствари борба против човека.

Дакле, светосавску философију живота, њену просвету не занима толико спољашни прогрес у научно-техничком (чисто земаљском, оземљеном смислу), боље рећи, није јој од примарне важности, јер такав прогрес не решава онтолошки проблем човека, његовог бића, превазилажење трулежности, смрти, бола, страха и ужаса. То јест, сваки прогрес који није у хармоничном органском складу, јединству са Божанским законима бића - постојања, по аутоматизму је регрес.

Морамо међутим поменути да је и овакво стремљење човека, Европе и њене просвете, 1935. године, на своме приступном предавању у Београду о. Јустин оценио као несвесно трагање за Христом.

Дакле, код о. Јустина видимо да постоје такорећи две врсте просвете, а само је једна у правом смислу те речи просвећујућа. Просвета по о. Јустину много је узвишенији појам од стицања неког формалног васпитања и знања. Просвета код о. Јустина је увек и свагда посматрана из онтолошке перспективе.

По о. Јустину, свети Сава је управо на ово стављао акценат, у томе се и састојала његова просвета. За светог Саву најважније је било спасити човека – српски народ од погрешног усмерења, *амартије*, дакле, - онтолошког промашаја.

Свети Сава је открио у дубинама свога бића, у Србији, као млади Растко, оно што је највредносије у овоме свету, на чему све почива, куда све иде, шта је трајно а шта пролазно, шта држи, а шта губи своју вредност. Ово је још јасније увидео на Атосу као монах Сава. То откривење је проишло кроз његов дубоки и лични сустрет са Богом, са Богочовеком Христом, којег ће он доцније проповедати широм своје отаџбине и својим животом и својим речима. То је било исихастичко молитвено искуство светог Саве, искуство које му је указивало на једно, а то је: да човек није у стању да себе изграђује, да себе довршује, да себе остварује мимо Бога, мимо Богочовека Христа. Да је Бог центар и човековог бића и целокупне твари. Без Бога нема правог живота, већ само животарења, квази живота. Јер је Бог извор свакога живота, сваке мудрости и сваке радости. Овај опит светог Саве, није био и остао уникатан само за његову личност, то је опит Цркве, то је опит богопознања које се дарује човеку Духом Светим кроз човеково пружање ка Богу, кроз човеков повратак Богу.

Просветни план и програм за светог Саву, по о. Јустину, било је: Јеванђеље Христово, Богочовек Христос, као Онај који је објавио човеку сву истину о његовом постојању, о његовом кретању, о његовом коначном циљу и назначењу. Христос је истински образац правог и оствареног човека, и то конкретно – отеловљено опишљиво. Све што је Христово постаје наше.

За светог Саву најважније је било указати своме народу на оно што је непролазно, што гроб није у стању да минимализује и уништи, а то је: на бесмртност човекову, на бесмртну душу човекову. На бесмртни смисао човековог постојања.

Идеал светосавске просвете у делима о. Јустина пројављује се као светост. Стварање светих људи, светих Срба, светог Народа, а тиме и свете Државе. А у свему овоме се пројављује његово дубинско сазнање да је светост човеково најприродније и најспасоносније стање. Бити свет је исто што бити човек. То је императив нашег бића = боголикост, светост, довршење, кроз освећење – обожење.

Светосавска просвета васпоставља изгубљену равнотежу, у њој је Бог увек на првом месту, а човек на другом. Човек се јединствено просвећује Богом, и то: Духом Светим, Који открива човеку тајну живота.

Оно што свети Сава апострофира јесте то да је човек одговорно биће, вечно биће. Човек није предетерминисан на смрт, него је сам изабера или не изабера.

Кроз просвету се добија знање, како рекосмо, а на основу тога знања може да зависи човеков развој, усмерење, обликовање итд. Свети Сава је због овога хтео

да створи свету школу која би људима davala свето знање, које би се претварало у свети живот.

Просвета светогa Саве имала је, и има, задатак, исто тако, и стварање свете породице, јер без породице нема напретка ни земљи ни држави. Ово су стари Римљани знали, сматрајући сваку породицу малом државом. Али свети Сава је гледао на породицу као на *еклисију* - малу Цркву. Он је знао да је породица, утемељена на Јеванђељу Христовом, стожер државе. Јер Јеванђеље је буквар – реч живота, мерило богољубља и братољубља, истинског човекољубља. Света породица рађа свете Србе, а свети Срби су спремни на свете и племените, христолике, подвиге љубави, христолико разумевање других, праштање другима, али и сараспињање за своје ближње, за свој народ. Ова етика, ова просвета, рађала је Лазаре и Обилиће, Игумана Пајсија и Ђакона Авакума, море српских мученика и исповедника, Николаја Лелићког, Јустина Ћелијског и Патријарха Павла Српског. Она је стварала и наставља да остварује оно што је човеку од најдубље онтолошке важности, а то је: достизање смисла своје егзистенције на земљи, достизање вокације свога бића – истинске просвећености, светости = обожења!

У светосавској просвети влада све-спасоносна равнотежа Бога и човека, неба и земље, а она гласи: **ЗЕМАЉСКО ЈЕ ЗА МАЛЕНА ЦАРСТВО, А НЕБЕСКО УВЕК И ДОВЕКА.** Ово је лозинка Јеванђељска, јер Јеванђеље благовести: Иштите најпре Царство Божије, а све остало ће вам се додати. У свему овоме се осликава дубинска сродност светосавља са Јеванђељем Христовим.

Због овога је свети Сава, који је добро знао ову Јеванђељску мудрост и истину, похитао да своме народу најпре дарује неразориво Царство – Св. Цркву, као носителку свих ових истина и просвећујућих сила. Код о. Јустина свети Сава спаја Цркву и школу у, једну, кохезивну целину. Црква је у светосавској просвети прва половина срца Богочовека, а школа друга. Школа и Црква, Црква и Школа нераздвојиви у плану просвећивања – просвете свога народа.

Црква је та која се назива устима Отаца радионицом спасења, она човека обликује по образу и подобију Богочовека, односно она даје, пружа, сва благодатна средства човеку ради његовог свеспасоносног остварења и довршења. Али поред тога она у нама образује Царство Божије, а ми Царство Божије (које се може назвати и најприроднијим стањем битисања – постојања) почињемо да ширимо око себе. То је вечна законитост науке Христове, науке о преображењу твари преко круне његове, преко првосвештеника његовог, преко човека, односно – Богочовека.

Ово је била жеља светог Саве: да Српски народ буде светиљка другим народима, у овоме, мрачном и огреховљеном, свету, да он примером својим упути и упућује друге народе на праве вредности, на истински живот, на богоживот као јединствени прави живот.

Школа светосавска, њена просвета, није усмерена против науке, образовања, прогреса итд, већ је усмерена на осмишљавање човековог труда, човекових напора. Она их чини логичним, разумним. Ово је због тога што им даје истинску равнотежу, Богочовечанску равнотежу. Она им дарује и хоризонталу и вертикалу, тајанствени крст спасоносног живљења. Она човеку изоштрава слух, и све рецепторе сазнања и познања. Ово није фикција, већ најопипљивија реалност. Пример и потврду ове истине налазимо код светих божијих људи који су нам оставили томове књига написаних својим емпиријским аскетским опитом, чији садржај задивљује многе људе науке, поготову из области психологије, психотерапије, ботанике, зоологије итд. Ово је због тога што су ови људи синтезом човечанске енергије са Божанским нетварним енергијама благодати Духа Светог, постали далековиди, сензибилнији на своје окружење, на космос, на мрава и цвет. Такав је био свети Сава, а исто тако и свети Јустин. Довољно је погрузити се у молитвени дневник Авин, и све ће нам бити јасно.

Приводећи крају ову беседу, можемо закључити, да је светосавска просвета по својој суштини ништа друго до Богочовечанска просвета, Христово Јеванђеље пренето нама Србима, на нама доступном језику.

Она је тежња за остварењем човека у најдубљем смислу, вечном и непролазном. Она има као свој циљ образовање човеково, просвећење човеково, светост човекову.

А она је у враћању човека његовим онтолошким коренима, његовом изворном путу живота, живота који обликује човека у богочовека, у христоликог човека, а то је живот по Богу и са Богом, у Христу и са Христом у Цркви, а и помоћу свете школе, светог програма, школе - по речима о. Јустина, као једног, недељивог, дела, једне недељиве целине, једног и недељивог срца - Богочовечанске просвете, просвете светог Саве Немањића.

Благодарим на пажњи.

Архиђакон Силуан (Мракић)

